

Een kijkje in een achttiende-eeuwse school

In één van de vele kritische tijdschriften die in de tweede helft van de achttiende eeuw in ons land verschenen – het tijdschrift heette ‘De Menschenvriend’ –, staat de volgende beschrijving van een school.

‘In den morgenstond begeven zich de kinderkens reeds ten acht uren op weg, voorzien van een leerboekje, en wel de meesten van een linnen zakken, waarin zij hun middagmaal medenemen.

Naarmaate de menigte aangroeit, wordt ook de woestheid vermeerderd. Haast geraaken zij van het gewoon wandelpad in den beslijkten rijweg. De één vegt met zijn leerboek, de ander met modder, de derde met zijn proviantzakken, en al vegtende en tierende nadert men de school. Met een verbazend geweld dringt men al schreeuwende en slaande de deur in. Welk een holderend bolderend geluid!

Elk wil de eerste op zijn zitplaats wezen; men springt en buitelt over banken, stoelen, tafels. De schoolvoogd verschijnt in zijn oud belapten rok, hij plaatst zich met een barsche houding op zijnen houten troon, geeft met de bullepees een hevige slag, en roep luidkeels, stil!!

Allen gehoorzamen en eensklaps gaan de hoedjes af. De meester begint met een lamentebel geteem het morgengebed: hij dankt den Algoeden voor de bewaring in de nagt, bidt verder voor den Heeren Staaten, voor de Bondgenooten, voor Zijne Doorlugtige Hoogheid en het Vorstelijk Huis, voor de Regeering van die plaats, voor den Predikant, en vergeet vooral niet zijn misnoegen, dat hij op den een of ander heeft, daarin te vermelden.

De kinders, die van zijn gebed even weinig begripen als of hij het in de Arabische taal deed, hebben ondertusschen elkander bij ‘t haar, zien door de ruiten, wijzen naar het een of ander voorwerp, fluistren, lachen.

Dan zegt de meester: *amen, ja amen!* Hoedjes op!

Welk een schrikbarend geluid! Alle monden gaan tegelijk open: *e-n en, d-a-t dat*. Jan, Piet en Klaas en anderen lopen te gelijk naar den houten stoel en roepen: “Meester een pen!” Terwijl ieder een duit nederlegt.

Klaas, de zoon van een schepen, klaagt: “Meester, zwarte Dirk heeft mij voor de neus gestompt!”

De monarch grijpt de bullepees en roept: met een donderende stem: Dirk! Loeder kom hier! Dirk wil zich verontschuldigen maar de knaap leeft van de

armenkas, en dus wordt hij niet gehoord. De meester grijpt hem in zijn haren, rost hem op cene onbarmhartige wijze af, en zendt hem met een blauen rug onder het faveur van eenige oorviigen weder naar zijne plaats.

Alles is onder deze regtspleging in rep en roer. De schoolvoogd verheft zijne stem, en de verwarde leurdeun begint op nieuw. Het onderwijs neemt weer zijn aanvang, zes naderen te gelijk den leerstoel, drie klimmen er het trapjen op en beginnen te gelijk *v-a va, d-e-r der, vader*; de meester versnijdt intusschen de pennen, en maakt fraaje letters op een groot stuk papier met allerlei figuurtjens, om het een der voornaamsten present te geven ... hij zet met een vaart een streep, zodat ze eindigen. De anderen treden op, rammelen op dezelfde wijze, en zo doen binnen een uur dertig of veertig kinders.

Hierna komen de lezers; die het luidst schreeuwt en den kerktoon van de voorlezer het naast komt, krijgt de grootste loftuitingen. Alles wordt gelezen op den zelfden dreun, op zulk eene wijze, die elk verstandig hoorder overtuigt, dat noch meester noch leerling weten wat ze lezen.’

(Aan het eind van de morgen zingen de kinderen een psalm en volgt het morgengebed.)

‘De meester (pakt) het psalmboek en roept met luidder stemme: *Laat ons ter eere Godes en tot aller stichting, opzoeken en met heiligen aandacht zingen den berijmden 109 psalm van den profeet David, daar het begin is beginnende.*

Hij leest twee verzen. Nu rijst er een geluid op, waarbij het geblaat van honderden schaapen liefelijk is; noch toon noch maat neemt men in aanmerking. Daarna sluit de meester al dankende en biddende, herhaalt de zaken van het morgengebed, alleen het geval van Dirk er bijvoegende.

Als hij zegt: *amen! Ja, amen!* vliegt de menigte wild en woest door elkander, berst de deur uit, en zwiert in het rond.’

Uit: J. Hartog, *De spectatoriale geschriften van 1741-1800* (Utrecht 1890) 125-128.